

Esély? Mire?²

Az Európai Unió 2007-et az „Egyenlő esélyek mindenki számára év”- nek hirdette meg, ezzel is felhívva a figyelmet arra, hogy minden ember egyenlő, s egyenlő jogokkal kell rendelkeznie.

Az egyenlőtlenségnek számos formája létezik Európában, s hazánkban is; nemi, faji, vallási, etnikai hovatartozás, fogyatékoság és még számos ok miatt. Mindezek között azonban kiemelten kell foglalkoznunk a hazánkban közel hétszáz éve élő, létszámát tekintve legnagyobb, esélyeit tekintve legkiszolgáltatottabb kisebbséggel, a cigánysággal.

A nemzetközi dokumentumok az Európában élő cigányság helyzetét értékelve, a következő megállapításokat teszik. „a romákat a közélet minden területén szisztematikus faji megkülönböztetés sújtja, így az oktatásban, a foglalkoztatásban, a lakhatásban, a közéletben való részvételben és az állampolgárság megszerzésében”.³

Előadásomban a romák/cigányok életminőségének, élethelyzetének felvázolásán keresztül kívánom bemutatni esélyeiket, korlátaikat.

Életminőség

Széles körben ismert, hogy egy adott ország népességének, egy adott populáció tagjainak életminősége jól leírható, objektív mutatókon keresztül megismerhető.

E mutatók: az adott csoport demográfiai jellemzői
lakáskörülmények
egészségi állapot (morbiditás, mortalitás)
foglalkoztatottság
iskolázottság
környezet, gazdasági és kulturális helyzet

Az életminőség mérhető módon jelenik meg a populáció fizikai, egészségi állapotában (betegségek fajtái, gyakorisága, kezelhetősége, élethossz alakulása), de mentális státusában is (a „jól-levés” pozitív megélésében vagy hiányában).

Mindennél többet elárul a cigányok életminőségéről az az adat, hogy 10-13 évvel rövidebb ideig élnek, mint a társadalom többséghez tartozó tagjai.

A WHO (Egészségügyi Világszervezet) állásfoglalása szerint az egészségi állapot kisebb mértékben függ az egészségügyi ellátástól (11%), genetikai tényezőktől (27%) és környezeti hatástól (19%). A megrövidült életért leginkább -43%-ban az életmód felelős, amit pedig nagymértékben meghatároz az iskolázottság, foglalkoztatottság, lakókörülmények, s olyan fontos értékek, mint társadalmi elfogadottság, kompetencia érzése, önbizalom, szabadság, a személyes teljesítmény és hatékonyság érzete.

Az életesélyek, életkilátások vizsgálatakor ezeket az indikátorokat érdemes áttekinteni.

A magyarországi cigányság demográfiai mutatói

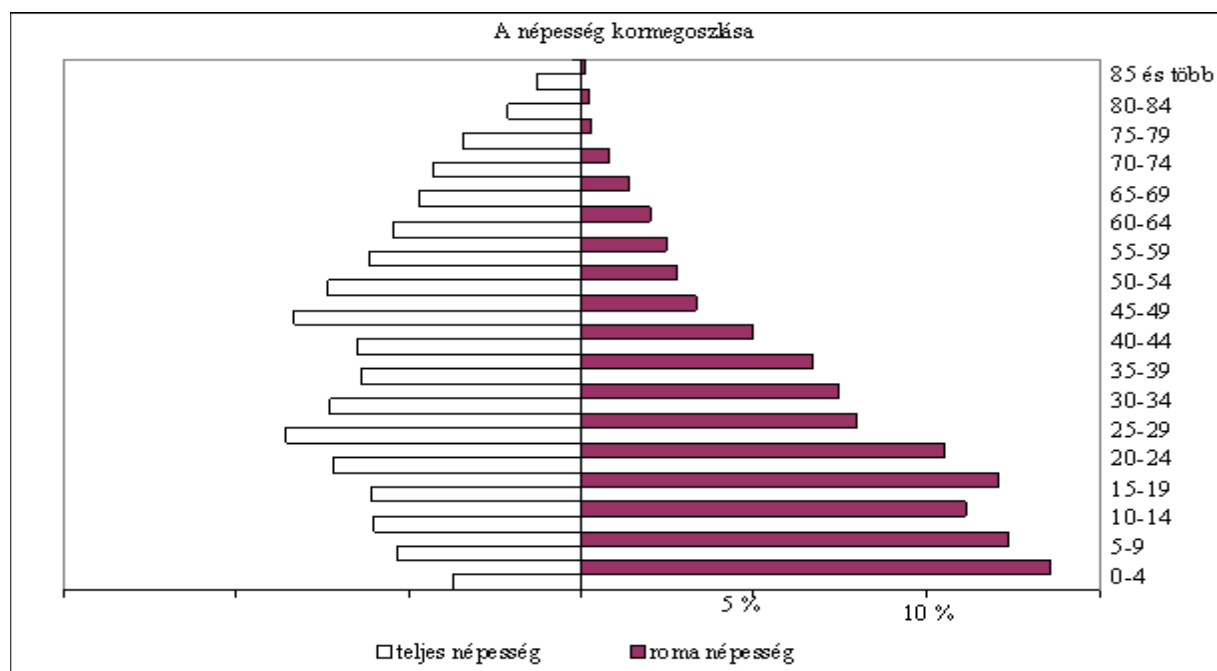
---

¹ Romológus, egyetemi oktató Semmelweis Egyetem Budapest, Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem

² Elhangzott az „Együtt Európában” Nemzetközi Tudományos Konferencián Budapesten 2007. szeptember 28-án

³ Report by Mr. Glélé-Ahnhanzo, Special Rapporteur on Contemporary Forms of Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, submitted pursuant to Commission on Human Rights resolution 1998/26.

Az összetársadalom és a cigányság demográfiai térképe, korfája jelentősen eltér egymástól. A többségi társadalomé „öregedő”, körte-típusú, a cigányságé „fiatalos”, piramis alakú.

Forrás: KSH

A termékenységi mutatók jóval kedvezőbbek a romák körében; s bár csökken a szülési kedv a cigányság között is – 1971 és 2002 között 20%-kal – mégis, a többség erőteljes fogyása következtében egyenletesen nő a cigányság lélekszáma. Előrejelzések szerint (Polónyi, 2002) 2030-ra a cigány népesség aránya eléri a 10%-ot, 2050-re pedig a 15%-ot. A roma/cigány lakosság évente kilencezer fővel gyarapodik.

A korfáról leolvasható a cigányság egyenlőtlen kor megoszlása; míg a 15 éven aluli gyermekek száma kétszerese a többségi gyermekeknek, a jóval magasabb halálozási arányszám miatt az idősebb korosztály, 40-60 évesek aránya ötször kevesebb a többséginél.

A romák/cigányok oktatási helyzete

A RIÉP (Roma Integráció Évtizede Program), mely nemzetközi összefogással 2005 és 2015 között a romák integrációját tűzte ki célul, feladatai között négy prioritást sorol fel: oktatás, foglalkoztatás, lakhatás és egészségügy. Ezek közül is legfontosabb az oktatás, hisz arra épül az összes többi.

A sikeres iskolai előmenetel elképzelhetetlen – különösen a hátrányos helyzetű és roma/cigány gyermekek számára – jó minőségű óvodai nevelés nélkül.

Az óvodában történő szocializáció olyan készségeket, képességeket tanít, ad át, ami nélkülözhetetlen az iskolai beilleszkedéshez. Egy jó óvoda kiválóan tudja kezelni a nyelvi, kulturális, szocializációs különbségeket, s a közös tér lehetővé teszi a roma és nem roma szülők és gyermekek közötti érintkezést, ami bizonyítottan legjobb módja az előítélet-mentes attitűdök kialakulásának.

A cigány családok jelentős része - megközelítőleg 20%-a - azonban olyan településen él, ahol nincs óvoda, a kisgyermek utaztatása megvalósíthatatlan.

A 3-5 éves cigány gyermekek 20%-a egyáltalán nem jár óvodába.

Az óvodahiány mellett lényeges az óvodai férőhely hiánya is, s bár törvény írja elő az öt éves gyermekek legalább napi négy órai óvodai foglalkoztatását, a gyakorlatban ez gyakran nem valósul meg (szülők tiltakozása, mulasztása, megoldhatatlan közlekedés). Az óvodába nem járt gyermekek 37%-a azután az ún. „speciális” iskolában kezdi és folytatja iskolai pályafutását.

A cigány gyermekek iskoláztatásával kapcsolatban szólni kell a szegregációról, annak nyílt és burkolt formáiról.

Le kell szögezni – s minden álságos, különféle köntösbe csomagolt elmélettel és gyakorlattal szemben kijelenteni -, hogy a szegregáció minden formája káros, az esélyegyenlőtlenség „melegágya”.

Az oktatási szegregáció nyílt formái már a hatvanas évektől ismertek (cigányiskola, cigányosztály). A szegregáció nem egyszerűen külön iskolát, tantermet jelent, hanem jóval gyengébb színvonalú oktatást, csökkentett tananyagot, a tanterem hiányos felszereltségét, szaktanárok, nyelv, számítástechnikai, testnevelési és egyéb szakórák hiányát.

Az utóbbi években nemhogy javulna, hanem tovább nő a szegregáció mértéke; 1991-ben a roma/cigány gyermekek 32%-a, ma 61,5%-uk tanul szegregált körülmények között. A legújabb kutatási adatok szerint (Kertesi, Kézdi 2006) ma hazánkban:

- legalább 180 cigány többségű általános iskola van
- közel 3000 cigány többségű osztály
- 1200 homogén cigány osztály (80-as évek elején 150 ilyen volt)
- a cigány tanulók 1/3-a szélsőségesen szegregált körülmények között tanul.

Az elkülönített oktatásnak meg is van az „eredménye”: bár mára a cigány gyermekek 80%-a elvégzi az általános iskolát (ha nem is 14 éves korra), csupán 205-uk megy középiskolába, s kevesebb, mint 10%-uk érettségizik.

A szegregáció burkoltabb formája a fogyatékosná nyilvánítás

Összes általános iskolás 3,6%-a gyógypedagógiai tanuló

Cigány általános iskolások 18-20%-a gyógypedagógiai tanuló.

2004-ben 799 homogén cigány gyógypedagógiai osztály működött. Fogyatékosná nyilvánításban igen előkelő helyet foglalunk el; a cigány gyermekek aránya 100 gyermek között európai átlagban 2-3, nálunk 20.

Az oktatási szegregáció felerősíti a társadalom polarizálódását, egyre magasabb falat emel a többség és a kisebbség közé, s megakadályozza, hogy a roma/cigány gyermekek sikeres és eredményes iskolai pályát fussanak be, piacképes szakmához jussanak, bekerüljenek a felsőoktatásba.

A cigányság lakhatási körülményei

A fokozódó elkülönülés a hetvenes évek állapotát mutatja ismét; a cigánytelep, a városi gettó, a falusi cigánysor – a nyomor, kilátástalanság jele, helye.

A 21. századi együttélés jellemzői Magyarországon:

A cigányság 72%-a a többségtől elkülönülten él (1993-ban „csak” 63%-uk)

a többség, 60% erősen szegregált helyen, telepen,

ma hazánkban 550 cigánytelep található; víz, gyakran áram, csatornázás nélkül;

a nagyvárosokban is jórészt elkülönülve, gettósodva élnek (Dzsumbuj; Illatos út, Vaskapu u., VIII.ker, Miskolc, Ózd);

a cigány lakások 90%-a komfort nélküli;

a cigányok 40-45%-a egyszobás lakásban él (több gyermekkel).

A lakóhelyi szegregáció az elkülönülés és a megbélyegzés mellett súlyos „szövődményekkel” is jár; esélyegyenlőtlenséget teremt az oktatásban, munkavállalásban és korlátozza az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférést.

A romák/cigányok egészségügyi helyzete

A magyar népesség e részének katasztrofális egészségi állapota talán ma már közismert. Élethelyzetükből fakadóan vannak olyan betegségek, amelyek jóval gyakrabban fordulnak elő közöttük, mint a többség körében.

A leggyakoribb betegségek a cigányság körében (gyakoriság mértéke az osztársadalomhoz viszonyítva)

TBC, anaemia előfordulása	10x gyakoribb
pajzsmirigy megbetegedések	3-4x gyakoribb
agyi vérkeringési zavarok	6x
magas vérnyomás	3x
krónikus légúti megbetegedések	4x
gyomorbetegségek	6x
látási zavar	10x
asztma	6x
szívbetegségek	15x

Mindezek következtében a cigányok között igen magas a megváltozott munkaképességűek, a rokkantnyugdíjasok aránya. Egészségügyi helyzetüket sok esetben tovább rontja az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésük akadályozottsága (a cigányság 19%-a orvos nélküli településen él), az információkhoz való hozzáférés egyenlőtlensége (felvilágosítás elmaradása - betegség, gyógyulás folyamatáról, a várható költségekről), az ügyeleti ellátás megtagadása (különösen a telepen, gettóban élők esetében gyakori), s sok esetben a cigányellenes, diszkriminatív magatartás az egészségügyi dolgozók részéről.

A cigányság foglalkoztatottsági helyzete

A szocialista gazdasági modell összeomlása leginkább a cigányokat sújtotta; a nyolcvanas évek végétől kezdve az addig integrálódott romák/cigányok százezrei kerültek a társadalom peremére. Összehasonlítva az 1971-es, 1993-as és 2003-as Kemény István (Kemény, 2004) vezette országos cigánykutatók adatait a KSH adott évekre vonatkozó kimutatásaival, a következő képet kapjuk a foglalkoztatottság mértékéről:

Év	Össztársadalom		Cigányság	
	Munkaképes korú férfiak	Munkaképes korú nők	Munkaképes korú férfiak	Munkaképes korú nők
1971	87%	64%	85%	30%
1993	64%	66%	29%	15%
2003	56,5%	43,7%	28%	15%

1.sz. táblázat A foglalkoztatottság alakulása a többség és a cigány népesség körében

Az alacsony foglalkoztatottság okai: alacsony képzettség, szakképzettség hiánya, területi egyenlőtlenség és a diszkrimináció.

1985 és 1993 között a cigányok által betöltött munkahelyek 55 %- a megszűnt.

A munkanélküliség következtében drasztikus jövedelemcsökkenés következett be; 2003-ban a roma/cigány háztartásokban az egy főre jutó jövedelem a magyarországi átlagnak a harmadát érte el. A cigányok négyötöde a létminimum alatt él.

Összegzés

Előadásomban igyekeztem bemutatni a magyarországi romák/cigányok helyzetét, több oldalról megközelítve. A felvonultatott adatokat látva mit is válaszolhatunk az előadás címeként feltett kérdésre? Mire is van esély az elkövetkezendő időben?

Nos, ha minden marad a jelenlegi állapotok szerint, akkor

a **cigányságnak** minden esélye megvan arra,

- hogy még jobban periferizálódjon,
- még a jelenleginél is súlyosabb megélhetési problémákkal szembesüljön,
- hogy a kilátástalanság, a jövőkép hiánya miatt a depresszió, a mentális betegségek, szenvedélybetegségek egyre inkább elterjedjenek közöttük,
  - a fenti okok miatt a családok, közösségek szétessenek,
  - a kilátástalanság, a jövőkép hiánya miatt a feszültség, majd ennek következtében az agresszió kumulálódjon bennük (ennek minden következményével),
  - a fenti okok miatt a többségi társadalom méginkább féljen és elhatárolódjon tőlük.

a **többségi társadalomnak** minden esélye megvan arra,

- hogy még előítéletesebbé váljon (ennek minden következményével; félelem, szorongás, élettér beszűkülése stb.)
- a cigányságtól félve élje életét (a növekvő feszültség okozta konfliktusok miatt)
- hordoznia kell magával a cigányság többszázszázalékos szakképzetlen, munkanélküli (s így adót nem fizető, azaz a társadalmi tehervállalásból részét ki nem vevő) rétegét,
- hogy figyelmen kívül hagyja, nem aknázza ki egy tehetséges, különös értékekkel rendelkező, több évszázada vele élő (vele hadba vonuló, megaláztatásokat is vele viselő) nép tehetségét, tapasztalatait.

Budapest, 2007. szeptember 28.